

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОГРАМА РАДА

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.zakbest.com.ua

**Системи електронних виборів:
процедури голосування та матеріально-
технічні засоби.
Міжнародний досвід**

Інформаційна довідка, підготовлена
Європейським інформаційно-
дослідницьким центром на запит
народного депутата України

Застосування надійних і об'єктивних засобів голосування і захисту їх результатів були предметом неодноразового обговорення на міжнародному та європейському рівнях, що викладене зокрема у ряді доповідей Європейської комісії за Демократію через Право (**Венеціанська Комісія**) (**European Commission for Democracy through Law – Venice Commission**), присвячених проблемам відповідності віддаленого голосування (голосування поштою або електронне голосування) стандартам Ради Європи. У доповіді, що була схвалена 12-13 березня 2004 року, Венеціанська Комісія попередила про необхідність вжиття додаткових заходів для мінімізації ризиків фальсифікацій та визначила 5 принципів, що відображають засади європейської демократії та однаково придатні як для виборчих кампаній, так і для референдумів:

1. Універсальне право голосу: всі люди мають право голосу.
2. Рівні права голосу: кожен виборець має рівну кількість голосів.
3. Свобода права голосу.
4. Таємність права голосу.
5. Пряме право голосу.

Зважаючи на це, Венеціанська Комісія рекомендувала наступне:

електронне голосування може використовуватися лише за умови, що:

- система є безпечною/захищеною і надійною;
- система електронного голосування повинна бути прозорою, тобто надавати можливість перевірки щодо її функціонування;
- виборці повинні мати нагоду одержати підтвердження свого вибору і виправити його у разі допущення помилки;
- для полегшення перерахунку голосів у разі конфліктної ситуації може передбачатися процедура роздрукування голосів¹.

---

¹ <http://www.venice.coe.int/webforms/events/>

Електронна система голосування вже запроваджена у багатьох країнах світу: *США, Канаді, Бразилії, Індії, Бельгії, Австралії, Естонії, південній Кореї.*

У Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Італії, Норвегії, Швейцарії, Росії, Казахстані, Японії, Китаї проводяться експерименти з її використання².

Види процедур електронного голосування:

➤ ***Віддалене голосування за допомогою Passport ID та інтернету.***

Процес голосування: виборець під'єднує свою ID картку в кардрідер, переходить на сайт ЦВК, логінеться за допомогою пін-коду та потрапляє до електронного бюлетеня, голосує та підтверджує піном свій вибір. Голос виборця вже опрацьовано, зараховано та оприлюднено онлайн.

➤ ***Фізичне голосування на дільницях з підрахунком за допомогою електронних урн.***

Цей процес голосування схожий на традиційний, але кожен бюлетень вкидається не в прості пластикові урни, а в цифрову урну, яка під'єднана до інтернету та після зчитування бюлетеня система автоматично розпізнає голос та підраховує результати.

➤ ***Голосування за допомогою спеціальних цифрових терміналів.***

Спеціальні цифрові термінали - це комп'ютери з сенсорними екранами на зразок тих, де поповнюють мобільний рахунок. Такі термінали можуть бути багатофункціональні з можливістю авторизації через Passport ID-картку або за допомогою звичайного паспорту через надання спеціального номеру для голосування від членів комісії³.

---

² Питання впровадження електронної системи голосування [Електрон. ресурс] // Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. – Режим доступу: <http://proeto.com.ua/pravo/derzhavne-budivnictvo-i-misceve-samovryaduvannya-v-ukrayini/pitannya-vprovadzhennya>

³ ВІСНИК Центральної виборчої комісії. №3 (27) 2013 р. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2013_3/Visnik_3_2013_st_11.pdf

Міжнародний досвід запровадження електронного голосування та різновиди матеріально-технічних засобів.

Найпоширеніші матеріально-технічні засоби.

1. **(Vote-recording Technologies)** - заповнений бюлетень поміщають до виборчої машини, яка реєструє відображене на виборчому бюлетені чи іншій картці результат волевиявлення та здійснює автоматичний підрахунок результатів голосування.
2. Перфоровані карти **(Punched Card)** використовуються разом з машинами для голосування, які залишають отвір в перфокарті, що і становить процес голосування, після чого виборець опускає перфокарту до виборчої скрині.
2. Оптичне сканування **(Optical Scan Marksense)** передбачає здійснення виборчою машиною зчитування інформації оптичними засобами.
3. Електронна виборча система прямого запису **(Direct-recording Electronic Voting System – DRE)** – це голосування шляхом запису голосу за допомогою електронного дисплея, забезпечене механічними або оптико-електронними компонентами, які можуть бути активовані виборцем; при цьому вибір виборця обробляється за допомогою комп'ютерної програми⁴.

Перше в світі механізоване обладнання для голосування було запатентовано в **США** 1892 року. Протягом сторіччя США були практично єдиним постачальником обладнання для голосування на всьому ринку. Системи, які використовувались у США, містили в собі обладнання з важелем, обладнання для перфорації, безпосереднє електронне голосування (DRE) і обладнання, що читає оптичні знаки (OMR). Президентські вибори 2000 року в США привели до прийняття Закону «Допоможи Америці проголосувати» (HAVA). Цей Закон надав штатам і муніципалітетам близько 3 млрд. американських доларів, щоб модернізувати обладнання для голосування. У деяких штатах, таких як Флорида та Нью-Йорк, ці федеральні засоби

---

⁴ Современные избирательные системы. Вып. 2: Аргентина, Германия, Швеция /А.Г. Орлов, Ю.И. Лейбо, И.А. Ракитская; науч. ред. Ю.А. Веденеев, В.И. Лысенко; Центральная избират. комиссия РФ. – М.: РЦОИТ; Норма, 2012. – 320 с

використовували для того, щоб модернізувати їхнє обладнання для голосування.

Відповідно до закону HAVA була сформована Комісія США зі сприяння виборам (EAC), яка здійснює нагляд за грантами, що їх отримують штати і муніципалітети на модернізацію системи голосування. EAC також бере участь у тестуванні відповідності та сертифікації обладнання для голосування, придбаного за рахунок федеральних коштів. EAC додатково працює і як координаційний центр з належної практики виборів у США. Експерти у США постійно розробляють низку нових ініціатив, спрямованих на полегшення голосування поза країною за допомогою Інтернету. Одним із прикладів є ініціатива держсекретаря штату Колорадо Скотта Гесслера, який працює з компанією «Everyone Counts» з метою надання можливості виборцям голосувати за допомогою технології iPad.

Сьогодні в більшості виборчих ділянок перфострічку замінили електронні машини для голосування, забезпечені системою touch-screen. Голосуючий повинен всього лише кілька разів натиснути пальцем на екран, здійснюючи свій вибір. Ця нова технологія коштувала чотири мільярди доларів і введена на виборчих дільницях в 42 штатах з 50.

На частині виборчих дільниць США зберігаються і колишні системи для голосування: звичайні бюлетені, на яких треба ставити «галочки», старі перфокарти, в яких треба проколювати дірки, і оптичні машини.

У деяких штатах голосувати можна поштою (це найпопулярніший спосіб у штаті Орегон) і навіть по Інтернету. Щоправда, голосування поштою в різних штатах регулюється по-різному. У одних штатах бюлетені відсутніх виборців приймають тільки до дня виборів, в інших - і після⁵.

Бразилія використовує обладнання DRE з 1989 року. Оновлена версія бразильської системи голосування була успішно використана на президентських виборах у 2010 році.

---

⁵ВІСНИК Центральної виборчої комісії. №3 (27) 2013 р. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2013_3/Visnik_3_2013_st_11.pdf

Венесуельці вперше проголосували на обладнанні OMR 1998 року. Національна виборча рада Венесуели перейшла на обладнання DRE виробництва корпорації «Smartmatic» у 2004 році. Система DRE успішно використовувалася на всіх наступних венесуельських виборах.

У **Європі** обладнання для голосування почали застосовувати в Нідерландах у 1969 році. На початку 1990-х років Міністерство внутрішніх справ цієї країни запровадило електронне голосування. У 2000 році майже 90% виборців використали обладнання DRE. Однак внаслідок тиску з боку противників технології на виборах у 2008 році в Нідерландах повернулися до традиційних паперових бюлетенів⁶.

З 2012 році в **Бельгії** успішно використовувалися системи DRE для парламентських виборів.

У 1990-х роках Асоціація виборчих комісій і Виборча комісія **Великої Британії** організували експериментальні вибори з використанням сучасних технологій голосування. Чинне законодавство Великої Британії дозволяє це робити тільки для місцевих і парламентських виборів Європейського Союзу. Останнім часом небажання використовувати обладнання для голосування у цій країні зросло. Винятком став Лондон, де була успішно застосована система голосування OMR на місцевих виборах у 2008 та 2012 роках.

Франція використовувала DRE та інтернет-технологію голосування на експериментальній основі⁷.

З 2011 року і місцеві вибори в **Норвегії** проводяться через Інтернет.

В **Естонії** електронне голосування застосовується з 2005 р. на місцевих виборах, з 2007 р. – на парламентських. Естонія у 2002 році ввела законодавчо електронний підпис, цифрові посвідчення особи - ID-картки, споряджені кодом і мікрочіпом, що містить візуальні дані на картці, а також двома цифровими сертифікатами, призначеними для перевірки особи

---

⁶ Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eucharter.pedagog.org.ua/text/charter/src.html>

⁷ Европейская гражданская инициатива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.euronews.com/2012/04/06/what-is-the-european-citizens-initiative/>

власника картки та надання цифрових підписів. На сьогодні більшість потенційних виборців мають електронні картки⁸.

У Швейцарії, країні референдумів, близько 90% виборців віддають перевагу традиційному методу голосування. Впроваджується система електронного голосування «E-Voting» у рамках реалізації стратегічного проекту «Vote électronique». Перші пробні електронні голосування відбулися у 2003 р. на комунальних виборах у кантоні Женева. У 2005 р. аналогічні пілотні проекти було реалізовано у кантонах Невшатель і Цюрих. Сьогодні така система частково охоплює виборців у 13-ти з 26-ти кантонів. На думку експертів, подальше поширення практики електронного голосування вимагатиме термінового впровадження владою програмного забезпечення другого покоління, що дозволить провести однозначну авторизацію/верифікацію виборця. Стратегічною перспективою швейцарської демократії визначено подальше відпрацювання інтернет-технологій прямої участі громадян в управлінні державою⁹.

Фінляндія апробувала електронну систему голосування і повернулася до традиційної. *Південна Корея у 2005* році ввела систему електронного голосування першою в Азії. За нею пілотний проект запустили *Японія, Тайвань, Гонконг*.

Індійська виборча комісія успішно застосувала систему голосування DRE у 2004 та 2009 роках. Ця система отримала широке визнання з боку виборців і учасників виборів. У Індії в 1989-1990 роках розроблено “стаціонарний” електронний пристрій, який з міркувань безпеки не приєднаний до жодних

---

⁸ Электронная демократия: граждане и власть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imrussia.org/ru/society/330-e-democracy-citizens-and-the-state>

⁹ Прямая демократия Швейцарии в цифровую эпоху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swissinfo.ch/rus/detail/content.html?cid=36670692&link=cto>

мереж та центральних баз даних. Результати голосування фіксуються членами регіональних виборчих комісій. Усі коди команд у цьому пристрої “зашиті” безпосередню у мікросхему, тому вважається, що ця система стійка до несанкціонованого втручання.

В Австралії інтернет-голосування було використано на виборах у Новому Південному Уельсі. У 1998 році було ухвалено рішення Урядом про розробку EVACS — системи електронного голосування і підрахунку голосів. Процес її створення був повністю прозорий: оголосили конкурс з відомими учасниками і відомою комісією. Підсумковий продукт віддали на експертизу відомій третій стороні. Усе програмне забезпечення EVACS було опубліковано у відкритих початкових кодах та у вигляді zip-файлу і доступне будь-кому для ознайомлення безпосередньо на урядовому сайті.

У 2010 році **філіппінці** використали систему голосування OMR, яку постачає «Smartmatic Corporation». Завдяки швидкій передачі результатів вони дізналися про переможця президентських виборів протягом 48 годин. Система голосування OMR буде знову використовуватися на виборах 2016 року.

Переваги електронного голосування:

- можливість проголосувати дистанційно, суттєво знижує ризики тиску на волевиявлення і підвищує достовірність вибору;
- забезпечення можливості проведення голосування протягом кількох днів, стає технічно можливим здійснити надійний захист від несанкціонованого втручання в систему;
- уникнення таких явищ, як підробка бюлетенів, спотворення перерахованих бюлетенів з метою зробити їх фіктивними і багато іншого;

- збільшується кількість молодих виборців, які будуть готові брати участь у виборах з використанням інформаційних технологій;
- цей процес більш зручний для інвалідів;
- підрахунок голосів більш точний і швидкий;
- підрахунок голосів можна спостерігати у реальному режимі;

Рекомендації для України.

Впровадження автоматизованих систем голосування мають включати такі кроки:

Техніко-економічне обґрунтування

Розробити техніко-економічне обґрунтування, яке фокусується на таких питаннях, як стан сучасних технологій, поточна діяльність постачальників, вартість, безпека, точність і простота використання.

Поступове впровадження

Для успішної реалізації нової системи голосування необхідний час для підготовки. Виборчі органи повинні брати участь у ретельному плануванні та вдумливому впровадженні нових систем голосування. Експериментальні вибори і моделювання допомагають у створенні громадської підтримки нової системи голосування й освіти виборців і учасників виборів.

Конкурсні торги

Виборчі органи повинні проводити всі закупівлі ретельно і з використанням прозорих і відкритих процедур торгів. Особливу увагу має бути приділено ясним, точним і ретельно підготовленим тендерним документам. Добре реалізований процес закупівель призведе до економічно ефективних і успішних закупівель.

Незалежне тестування і сертифікація

Автоматизовані системи голосування вимагають незалежного тестування і сертифікації. Ретельне тестування апаратного та програмного забезпечення для систем голосування має велике значення для виборців у питанні підтримки їхньої довіри до виборчого процесу.

Залучення учасників виборів

Виборчі органи повинні проводити заходи щодо залучення людей до виборів, інформуючи їх про автоматизовані системи голосування, за сприяння політичних партій, громадянського суспільства, урядових посадових осіб, засобів масової інформації та виборців. Моделювання виборів забезпечує корисну можливість створення громадської підтримки застосування автоматизованих систем голосування.

Підготовка організаторів виборів і освіта виборців

Належна підготовка членів виборчих органів може збільшити успіх застосування нових систем голосування. Навчальні матеріали - саме навчання допомагає інформувати виборців про застосування нових технологій.

Щодо більш детальної інформації про Е-демократію в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності можна знайти **за посиланням:**

http://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/piblications/e-demokratiya_tekst.pdf

*Інформацію підготувала Оксана Савчук,
аналітик ЄІДЦ*